

JULLIE DENKEN VAST DAT IK VERDAMPT BEN

ontmoetingen met Lea Dasberg

Colofon

ISBN: 978 94 6365 470 8

1^e druk 2022

© 2022 Siep Kooi

Uitgeverij Elikser

Ossekop 4

8911 LE Leeuwarden

Telefoon: 058 - 289 48 57

Vormgeving omslag en binnenwerk: Evelien Veenstra

Correcties: Andries de Haan

Omslag: sculptuur: *Jij bent mijn vriend*, brons (Siep Kooi)

Foto achterflap: Janneke Kooi-van der Haar (Jeruzalem, 1999)

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op wat voor wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur en de uitgeverij.

This book may not be reproduced by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from the author and the publisher.

SIEP KOOI

JULLIE DENKEN VAST
DAT IK VERDAMPT BEN

ontmoetingen met Lea Dasberg

Shadows are falling and I've been here all day (...)
I was born here and I'll die here against my will (...)

It's not dark yet, but it's gettin' there.

Bob Dylan: Not Dark Yet
uit het album: Time Out Of Mind (1997).

***

To everything there is a season, and a time to every purpose under the heaven.

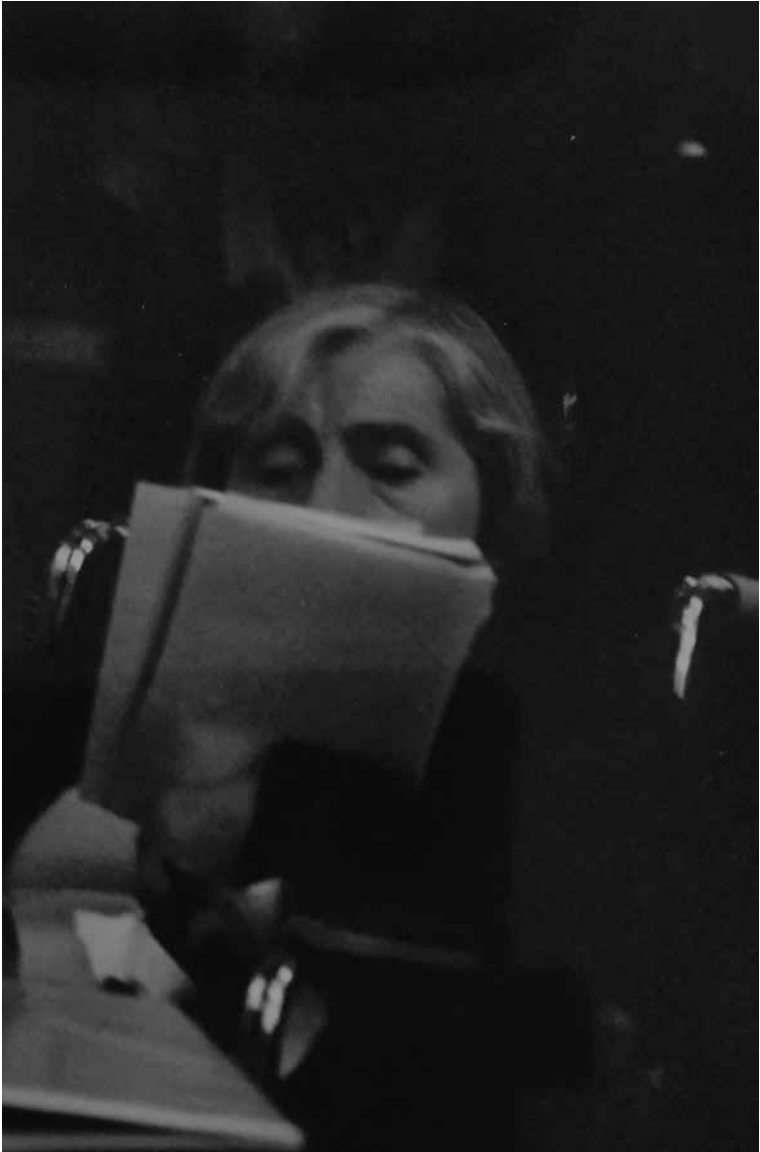
[Ecclesiastes (Prediker) 3:1-8]

The Byrds: Turn! Turn! Turn! To Everything There Is A Season
uit het album: Turn! Turn! Turn! (1965).

Voor de kinderen van Juf Kiet.

INHOUD

INLEIDING	9
1. Lea Dasberg vivante	17
2. Interview met Lea Dasberg - Jeruzalem 4 mei 1999	60
3. Enige correspondentie Dasberg - Langeveld	72
4. De laatste jaren van prof. dr. M.J. Langeveld	83
5. Prof. dr. Lea Dasberg, utopisch pedagoog	91
6. Onder de vleugels van Lea Dasberg I – 1986-1989 – <i>Op zoek naar een co-promotor</i>	105
7. Onder de vleugels van Lea Dasberg II – 1989-1992 – <i>Een race tegen de klok</i>	148
8. Onder de vleugels van Lea Dasberg III – 1992-1997 – <i>Een nieuwe promotor</i>	194
9. Onder de vleugels van Lea Dasberg IV – 1997-1998 – <i>Het gerepareerde proefschrift</i>	235
10. Onder de vleugels van Lea Dasberg V – 1998-2008 – <i>Leven na de promotie</i>	273
11. Het dilemma van Lea Dasberg	345
12. De biografie van Lea Dasberg	374
13. Het Grote Dasberg-debat	388
14. Schoonheid en harmonie bij Lea Dasberg	432
15. Thuis bij Lea Dasberg, door Chaja Pe'er Bakker	454
UITLEIDING	466

Toespraak van Lea Dasberg in de Orangerie van de Hortus Botanicus in Amsterdam, 25 oktober 1992, A Twelve Years' Harvest.

INLEIDING

De titel van dit boek over prof. dr. Lea Dasberg – *Jullie denken vast dat ik verdampt ben* – behoeft enige uitleg. Het betreft het begin van de eerste zin van een brief die zij op 15 april 2004 aan mij schreef. Lea vindt dat ze te lang niet van zich heeft laten horen en wil dat verzuim goedmaken met een uitgebreide brief. Nu viel die tijdsduur wel mee, want haar vorige brief was van 2 september 2003 – we hebben elkaar tientallen brieven geschreven – er zaten wel grotere gaten in de frequentie van onze correspondentie.

Ik ben mij ervan bewust dat over de keuze voor deze titel wenkbrauwen gefronst zullen worden. Is dat wel gepast? Doe je daar Lea Dasberg wel recht mee? Ik begrijp deze bedenkingen en zal proberen mijn keuze te verklaren. Wat mij betreft kun je er op verschillende manieren naar kijken. De meest voor de hand liggende verklaring is die van mijn bewondering voor het bijzondere gevoel van humor en het relativiseringsvermogen van Lea Dasberg. In haar humor is vrijwel altijd een grote dosis zelfspot te bespeuren. Lea was daar een meesters in.

Een sprekend voorbeeld haal ik uit een brief van 8 juni 2006, waaruit bleek dat Lea wat haar gezondheid betrof een poos in de lappenmand had gelegen. Een bloedtest bleek alarmerend met als gevolg dat ze opgenomen moest worden in het Hadassah University Medical Center, waar ze met ‘liters bloed en staalpillen’ werd opgelapt. Ze schreef: ‘Niet meer moe, niet meer plotseling in slaap vallen en weer vrolijk en actief, een opgewekt bloeddorstige ijzervreter.’ Ze is ‘opgewekt’ in de dubbele betekenis van het woord - Lea ten voeten uit.

Terug naar de titel van dit boek. Toen ik Chaja Pe’er Bakker – die in de jaren 1989 tot 1991 Lea’s hulp was en tot aan het einde van haar leven hartsvriendin en die Lea beter kende dan wie ook – vroeg naar haar mening over de titel mailde ze mij: ‘De titel van je boek vind ik prachtig gevonden. Ik hoor het haar zeggen. Het is ook een intrigerende titel. Ontroerend in de wetenschap dat ze er niet meer is; alsof ze alsnog contact met ons maakt.’ (e-mail van 26 september 2018).

Voor mijn gevoel is iedere uitspraak met een humoristische

grondtoon dubbelzinnig. Waarom zouden wij denken dat Lea Dasberg verdampt is, of – *opgegaan in het niets* –, zoals ze haar zin vervolgt? Natuurlijk weet zij ook dat dit niet zo is, maar waarom dan deze woordkeus? Ik zie hierin niets anders dan de dubbelzinnigheid van haar humor. Enerzijds lijkt het een luchtige frivoliteit, maar anderzijds doemt hier de zwaarte van haar Joods-zijn op, een boodschap voor de thuisblijvers, de overlevenden: ‘Ik ben er nog, mij krijgen ze niet klein. Ik kom terug, in elk geval met deze brief.’

Nu ik deze zinnen schrijf is Lea er niet meer, naar lichaam en geest is zij verdwenen, ‘opgegaan in het niets’ – haar woorden zijn werkelijkheid geworden. Wij kunnen haar niet meer zien, spreken, aanraken. Wat rest zijn haar geesteskinderen, haar ideeën, haar boeken, haar brieven. Dat alles is niet verdampt. Voor mij was Lea Dasberg een toonbeeld van moed. Ik ben haar dankbaar dat ik haar van zo dichtbij en zo lang heb mogen meemaken. Het is mij een grote vreugde middels onze jarenlange ontmoetingen en correspondentie iets van haar geesteskracht op de lezer over te brengen.

Het is bijzonder dat de weergave van onze correspondentie geen eenzijdige is, zoals zo vaak het geval is als brieven van een van beide partijen verloren zijn gegaan of vernietigd. Men moet dan gissen waar de brieven schrijver op reageert. Ik heb alle brieven die Lea Dasberg mij schreef bewaard – het waren er veel. Bovendien heb ik mijn eigen brieven aan haar steeds gekopieerd. Er is dus sprake van een wederzijdse, gekruiste correspondentie. Deze brieven vormen de kern, zo men wil het hart van dit boek. Zoals in het hart kamer en boezem in een nauwe verbinding met elkaar staan, zo vullen de brieven van Lea en die van mij elkaar aan en lopen in elkaar over. Daarmee krijgt dit boek tevens een autobiografische dimensie. Ik besef terdege dat de lezer wellicht minder geïnteresseerd zal zijn in mijn leven en meer in dat van haar, maar ik zie geen andere oplossing. Een eenzijdige uitgave van haar brieven zou een te beperkt beeld van de veelzijdigheid en eruditie van Lea Dasberg geven.

Ik moet nog opmerken dat ik de vrijheid genomen heb niet alles in de openbaarheid te brengen, met name waar het mijn brieven betreft. In mindere mate geldt dit voor de brieven van Lea: op plaatsen waar zij duidelijk aangeeft dat iets ‘tussen ons’ moet blijven, heb ik

dat steeds gerespecteerd. Ook van de onderwerpen die zij uitvoerig beschrijft, maar die niet direct het thema van onze correspondentie betreffen, heb ik slechts enkele fragmenten opgenomen, zoals haar veel bekritiseerde visie op de gevolgen van de Holocaust en de moeizame totstandkoming van haar laatste boek – haar *magnum opus*, zoals ze het zelf noemde: *An Intimate History of Jewish Childhood*, dat ze uiteindelijk in 2009 in eigen beheer uitgaf en dat aanvankelijk nauwelijks te verkrijgen was.

De correspondentie tussen Lea Dasberg en mij vormt, zoals gezegd, de kern van dit boek en betreft voornamelijk onze leraar-leerling relatie, in dit geval: promotor-promovendus ten tijde van mijn promotieonderzoek. Die relatie groeide al snel uit tot meer dan dat. Het werd een jarenlange vriendschapsband, waardoor de briefwisseling een bijzonder accent heeft gekregen. Deze correspondentie is uitgesplitst over vijf perioden.

Voorafgaand vindt de lezer een inleidend hoofdstuk: *Lea Dasberg vivante* (Hoofdstuk 1), dat bovendien als een op zichzelf staand memorandum te beschouwen is; vervolgens een weergave van een *interview* dat ik Lea Dasberg in 1989 in Jeruzalem afnam met het oog op haar bewondering voor de pedagoog prof. dr. M.J. Langeveld (Hoofdstuk 2); dan een compilatie van de *correspondentie* tussen Langeveld en Dasberg (Hoofdstuk 3). Lea stelde mij de brieven ter beschikking in de hoop dat ik een biografie over Langeveld zou schrijven. Deze correspondentie is een eenzijdige, omdat de brieven van Dasberg aan Langeveld niet bewaard zijn gebleven.

Dit hoofdstuk wordt gevolgd door een korte beschrijving van de bijzondere relatie die ik met prof. Langeveld onderhield gedurende zijn laatste levensjaren, *De laatste jaren van prof. dr. M. J. Langeveld* (Hoofdstuk 4) genaamd. Ik heb lang gearzeld deze tekst op te nemen, maar heb er toch toe besloten en wel om de volgende reden. Tegen het einde van zijn leven voerde Langeveld een hevige strijd tegen het spook van de dementie. Toevalligerwijze heb ik die beproeving van nabij meegemaakt. In mijn brieven en gesprekken heb ik Lea daar deelgenoot van gemaakt – dat gebeuren greep haar erg aan. Zo'n strijd heeft zij op het laatst van haar leven ontegen-

zeggelijk ook moeten voeren, alleen ik had er geen weet van. Dat zie ik als een groot gemis. De laatste jaren was ons contact zeer tot mijn verdriet om onverklaarbare redenen langzaam opgedroogd, al heb ik inmiddels wel een vermoeden van de reden daarvan, zoals verderop zal blijken. Mijn ambitie in een boek een monument voor Lea Dasberg op te richten vloeit daar rechtstreeks uit voort. Boeken – Het Geschreven Woord! – waren kostbare schatten voor Lea, die grensden aan heiligheid.

Hoofdstuk 5, getiteld *Prof. dr. Lea Dasberg, utopisch pedagoog*, gunt ons een blik in het pedagogische hart van Lea Dasberg, zoals zij dat heeft neergelegd in het tussenrapport *Utopie in de woestijn* dat zij in 1985 opstelde naar aanleiding van haar onderwijsproject in Jerucham in de noordelijke Negev. De praktische opvoedkundige ideeën die zij daarin ontwikkeld heeft, hebben helaas weinig aandacht gekregen. Dat verzuim wordt in dit hoofdstuk goedge maakt.

De volgende vijf hoofdstukken (Hoofdstuk 6 tot en met 10) vormen het hart van dit boek. Ze vallen alle onder de noemer van wat ik *Onder de vleugels van Lea Dasberg* heb genoemd en betreffen de intensieve correspondentie die Lea Dasberg en ik tussen 1986 en 2008 met elkaar voerden. De hoofdstukken 6, 7, 8 en 9 hebben betrekking op haar begeleiding van mijn dissertatie, toen ik mij geborgen voelde onder haar vleugels – vandaar de titel van deze hoofdstukkenreeks. Deze hoofdstukken zijn indringend, omdat mijn promotieavontuur de laatste jaren herhaaldelijk op de klippen dreigde te lopen. Met de moed der wanhoop wist Lea het toen stuurlaas geworden schip – een beeldspraak die we bijna letterlijk kunnen nemen – weer vlot te trekken. Hoofdstuk 10 betreft de tien jaar na de promotie, toen we bevriend bleven en onze correspondentie onverminderd voortging. Eigenlijk ben ik nooit onder die vleugels vandaan gekomen, ook niet in de jaren na mijn promotie in 1998, toen ik dat allang had kunnen doen.

Een precair hoofdstuk behandelt de ontwikkelingen die er rezen tijdens de voorgeschiedenis en de totstandkoming van een in 2016 verschenen Dasbergbiografie. Lea manoeuvreerde zich in een enorm gewetensconflict. In het hoofdstuk *Het dilemma van Lea Dasberg* (Hoofdstuk 11) heb ik geprobeerd daar naar eer en geweten verslag van te doen.

Aansluitend geef ik in Hoofdstuk 12 enig commentaar op de door Marion de Ras geschreven Dasbergbiografie getiteld *Lea Dasberg, historica en pedagoog, hovenier in het hof der historie*.

Vervolgens wijd ik een hoofdstuk aan het zogenoemde *Grote Dasberg-debat* (2000) (Hoofdstuk 13), dat geen schoonheidsprijs verdient en waarvan Lea erg veel verdriet heeft gehad.

Om niet helemaal in mineur te eindigen, sluit ik dit boek af met een hoofdstuk waarin een voor een breder publiek vrijwel onbekend aspect van Lea Dasberg wordt beschreven: *Schoonheid en harmonie bij Lea Dasberg* (Hoofdstuk 14). Het zijn de ‘zachte feiten’ – zoals zij haar bijdrage aan het Grote Dasberg-debat noemde – in dit geval van kunstuitingen en natuurbeleving, die ondanks alle tegenslagen, tegenwerking en misverstanden Lea Dasberg tot een gelukkig mens hebben gemaakt.

Na het overlijden van Lea Dasberg had ik uitvoerig mail- en telefooncontact met de hierboven al genoemde Chaja Pe’er Bakker. Ik vroeg haar enkele gedachten over haar leven met Lea op te schrijven. Zij ging daarmee akkoord en noteerde haar herinneringen van ‘huiselijke’ aard, zoals zij het noemde. Ik kan haar daar niet genoeg voor bedanken. Het ontroerende relaas van Chaja *Thuis bij Lea Dasberg* is als vijftiende hoofdstuk aan dit boek toegevoegd.

Ter afsluiting blik ik in de *Uitleiding* in vogelvlucht terug op mijn reis met Lea Dasberg, die ruim vijftig jaar in beslag heeft genomen.

Tot slot nog twee opmerkingen over het gebruik van namen in dit boek.

In de eerste plaats mijn keuze voor het gebruik van de naam *Lea Dasberg*. Voor allen die haar persoonlijk kenden was zij in de eerste plaats Lea, of Lea Dasberg. Daar stond zij op – een betiteling als ‘professor’ vond zij afschuwelijk en stelde zij dus niet op prijs. Maar ook voor degenen die alleen van haar bestaan op de hoogte waren door publicaties of lezingen – er was geen leerkracht die haar naam niet kende – was zij Lea Dasberg. Niemand sprak van ‘professor Dasberg’.

In de tweede plaats mijn keuze voor het hanteren van de namen van hen die eveneens op de een of andere manier bij de totstand-

koming van mijn proefschrift betrokken zijn geweest. Even heb ik, vanwege de zwaarte van het gebeuren, overwogen te anonimiseren, maar dat zou slechts een gekunsteld beeld hebben opgeleverd. Bovendien is het eenvoudig – er is immers sprake van een openbaar proefschrift – om de in dit boek voorkomende personen te traceren en te identificeren. Zij worden dus met naam en toenaam genoemd.

Het Balgrist Sanatorium in Zwitserland, 1945.

Oefenzaal in Balgrist.

PAEDAGOGISCH INSTITUUT
AAN DE RIJKSUNIVERSITEIT
TE UTRECHT

TELEFOON (030) [redacted]

Wittevoort Gracht 36

UTRECHT, 6 okt. 1971

Het eerste briefje van Lea Dasberg, 6 oktober 1971.

Gedachte Floor Kooi.

Van de door u opgegeven lijst zou ik zeggen: heeft ze het boek van Oldewelt nog eens door. Met name gaat het specifiek om Plato's ideeën over opvoeding. Zou u vooral niet twijfelen op de Jollesinler of zo iets. U hebt nog niet geproefdeerd wat te uit Eikas hebt gekoken. Floor ik dat nog even?

Veel succes, Lea Dasberg

Door de student te bewaren en voor het examen in te leveren bij het Pedagogisch Instituut, Trans 14

RIJKSUNIVERSITEIT TE UTRECHT
STUDIE in de PEDAGOGIEK

Tentamen/~~praktikum/stage~~ gedaan door
mei./mev./de heer S. Kooi 'geb. MO-13
onderdeel historische pedagogiek ~~doktoraalex./kandidaatsex.~~
beoordeeld door L. Dasberg
uitslag: goed
eventuele opmerkingen

Datum 2 nov. 1971

Handtekening: L. Dasberg

De beroemde blauwe tentamen- en examenbriefjes.

Door de student te bewaren en voor het examen in te leveren bij het I.P.A.W., Trans 14

RIJKSUNIVERSITEIT TE UTRECHT
STUDIE in de PEDAGOGIEK/ANDRAGOGIEK

Tentamen/praktikum/stage/paper gedaan door
mei./mev./de heer S. Kooi 'geb. 9. VI 1941
onderdeel Historische Pedagogiek ~~doktoraalex./kandidaatsex.~~
beoordeeld door L. Dasberg
uitslag: goed
eventuele opmerkingen docturaalscriptie 200 eenh.

datum 14 nov. 1974

handtekening: L. Dasberg

HOOFDSTUK 1

LEA DASBERG VIVANTE

Toen de Franse filosoof Maurice Merleau-Ponty op 3 mei 1961 onverwachts overleed, was zijn kompaan Jean-Paul Sartre zwaar aangeslagen. Merleau-Ponty was veel te jong gestorven – hij was pas drieënvijftig jaar geworden – zijn wijsbegeerte was nog lang niet uitgekristalliseerd. Sartre en Merleau-Ponty waren spraakmakende geestverwanten op het terrein van de existentiële filosofie, maar tevens elkaars wijsgerige tegenpolen. Enerzijds laafden zij zich aan elkaar en ontwikkelden zij hun denken, anderzijds bestreden zij elkaars opvattingen en stonden ze lijnrecht tegenover elkaar. Strijdpunt was de opvatting van Sartre dat onze kennis van de Ander niet mogelijk is, terwijl Merleau-Ponty daar genuanceerder over dacht. Er mag dan in het denken van Sartre een muur tussen ons bestaan, maar omdat wij die muur samen hebben opgebouwd,

aldus Merleau-Ponty, bestaat er ook de mogelijkheid die samen weer af te breken, zodat ontmoeting kan plaatsvinden.

Om uiting te geven aan zijn verwerking van de schok over de dood van Merleau-Ponty schreef Sartre als memorandum een lang en indrukwekkend essay dat hij *Merleau-Ponty vivant* noemde, *Merleau-Ponty leeft (Les Temps Modernes, octobre 1961)*. Aan het slot kan hij niet anders dan tot de conclusie komen dat de lange vriendschap met Merleau-Ponty niet voortgezet kan worden, maar ook niet ontbonden is – een vriendschap die bezig was óf opnieuw te ontstaan, óf opnieuw verbroken te worden, ‘(...) reste on moi comme une blessure indéfiniment irritée’ (*Situations, IV - Portraits, 1964, p. 287*). Het verlies van Merleau-Ponty blijft in Sartre als een oneindige open wond. Hun relatie was niet afgesloten.

Op 8 april 2022, mijn manuscript was die week goedgekeurd, was het vier jaar geleden dat Lea Dasberg op zevenentachtigjarige leeftijd in Jeruzalem overleed. Lea was historisch pedagoog en een icoon voor velen, ook voor hen die niet direct bij de pedagogiek betrokken zijn – haar naam bracht vrijwel altijd een reactie van herkenning teweeg. Toch vertrok zij met stille trom en heeft ze ons op 8 april 2018 op kousenvoeten verlaten. Velen, waaronder ik, hebben het aanvankelijk niet geweten.

De boodschap dat Lea overleden was, bracht bij mij een schok teweeg. Aan onze jarenlange vriendschap was nu definitief een einde gekomen, maar was dat wel helemaal waar? Was dat al niet enkele jaren eerder gebeurd, toen zij niet meer op mijn brieven of telefoontjes reageerde? Omdat Lea de relatie om voor mij onbekende redenen eenzijdig verbroken had, was afscheid nemen niet meer mogelijk – zij was verdwenen. Met haar overlijden was deze weg volledig afgesloten en bleef het verlies van Lea als ‘een oneindige open wond’ in mij achter. De vraag was hoe die ooit te helen.

Haar leven mocht dan beëindigd zijn, in mijn herinnering en met wat zij mij in de loop der tijd nagelaten had, leefde zij voort. Evenals Merleau-Ponty en Sartre hadden wij ons aan elkaar gelaafd en er waren af en toe misverstanden geweest, maar altijd hadden Lea en ik elkaar teruggevonden in wat ons ‘heilig’ was: onze overtuiging de belevingswereld van kinderen te onderzoeken, zodat, net als bij

Merleau-Ponty, ontmoeting en van daaruit opvoeding mogelijk werd. Merleau-Ponty ontwaarde geen ‘muur’ tussen Mij en de Ander, maar een ‘*intermonde*’, een ‘*tussenwereld*’, een wereld waarin we de ander konden ontmoeten en, zij het tot op zekere hoogte, begrijpen. Als in een kruisverbinding bespraken Lea en ik die voor de pedagogiek zo belangrijke tussenwereld en voerden jarenlang een uitgebreide correspondentie over dit onderwerp. Onder haar inspirerende leiding schreef ik mijn proefschrift *Naar een pedagogiek van de tussenwereld*. Het denken van Merleau-Ponty was daarbij een continue leidraad.

Ik vroeg mij af hoe ik mijn herinnering aan Lea Dasberg levend kon houden en in een voor anderen leesbare vorm kon gieten. Ik opende mijn Dasbergarchief en ontdekte al gauw onze meest karakteristieke raakvlakken. Enerzijds was Lea degene geweest die mij bij wijze van spreken van de wieg tot het graf als wetenschapper – vanaf mijn eerste tentamen in 1971 tot ver na mijn promotie in 1998 – bij de hand had genomen. Anderzijds raakten wij met elkaar bevriend en overstegen onze gezamenlijke interesses de begrenzing van de pedagogische wetenschap. Meestal liepen beide aspecten in elkaar over. Ik besloot een eerbetoon aan Lea te schrijven waarin ik haar niet alleen stap voor stap wilde neerzetten als een energieke en originele begeleidster van mijn promotieonderzoek – zij vatte haar taak als promotor uiterst serieus op – maar tevens haar menselijke kant wilde tonen die minstens even waardevol voor mij is geweest.

Naar analogie van Sartres memorandum schreef ik daarom bij het overlijden van Lea Dasberg als introductie van mijn boek het eerste hoofdstuk, dat ik *Lea Dasberg vivante* noemde. Dat dit meer dan nodig was zou spoedig blijken.

Sporadisch waren in de pers enkele berichten binnengedruppeld. Zo kwam op 13 april 2018 het *Nieuw Israëlitisch Weekblad* met het bericht van haar overlijden onder de kop *Tegen de stroom in*, met daarin de zinsnede dat zij de laatste jaren van haar leven aan ‘een zware dementie’ leed. Omdat het *N.I.W.* slechts in kleine kring gelezen wordt, bleef het grote publiek van dit nieuws verstoken.

Een week later kwam er een rectificatie van Chaja Pe’er Bakker,

een goede vriendin en vertrouweling van Lea, die zich ‘na enig aarzelen’ verplicht voelde te reageren op een zin uit het artikel: ‘De laatste jaren van haar leven leed ze aan zware dementie.’ Ze schreef onder andere: ‘Hoewel Lea Dasberg, niet verwonderlijk, achteruit ging, was ze beslist niet zwaar dementerend. Ondanks haar hardhorendheid, immobiliteit en leeftijdsgerelateerde isolement kon je tot op bijna het laatst nog een inhoudelijk goed gesprek met haar voeren.’

Weer een week later, op 1 mei, reageerde Marion de Ras, Dasbergs biograaf, op de rectificatie met een ingezonden brief, waarvan de teneur was dat aan de ‘zware dementie’ van Lea Dasberg niet getwijfeld moest worden. In hoofdstuk 11, *Het dilemma van Lea Dasberg*, ga ik nader in op deze ingezonden brief.

In de meer gangbare Nederlandse pers was opvallend weinig aandacht voor haar dood. Zoals gezegd schokte het bericht van het overlijden van Lea Dasberg in *de Volkskrant* van 23 april 2018 mij in hoge mate. Niet vanwege het feit dat Lea overleden was – dit stond vroeg of laat te gebeuren – maar omdat de necrologie in ronduit on gepaste bewoordingen was geschreven. Alleen de titel al: *De enige beroemde pedagoog van Nederland* was uit de lucht gegrepen. Lea zou de laatste zijn om zichzelf een beroemdheid te noemen. Ze was bekend en daar genoot ze zichtbaar van. We zouden de necrologie als niet geschreven kunnen beschouwen, de mededeling van haar overlijden voor kennisgeving kunnen aannemen en overgaan tot de orde van de dag, maar dan doen we Lea Dasberg geen recht. Lea Dasberg, die door vrijwel heel lesgevend Nederland op handen werd gedragen, verdient beter.

Mijn bezwaar tegen de necrologie geldt overigens niet in de eerste plaats de schrijver van het artikel, de journalist Peter de Waard – al had hij kritischer moeten zijn – maar Marion de Ras, de biografe van Lea Dasberg. Geldt er niet een ongeschreven regel dat door demeterenden gesproken woorden uit respect niet in de openbaarheid worden gebracht? Ik neem aan dat De Ras haar informatie in vertrouwen gekregen heeft van de hulpen van Lea, die haar dag en nacht bijstonden. Ik kan me niet voorstellen dat zij dit deden met de bedoeling dat De Ras deze mededelingen via een journalist in de openbaarheid zou brengen. Nu werd de lezer onverbloemd geconfronteerd met een uitspraak van de biografe die De Waard ongefilterd had overgenomen.